



Foto: Erfgoedfoto

# Heemschut en waterschapserfgoed

*Dijkverzwaring bedreigt herkenbaarheid van de waterschapshistorie in Molkwerum, Friesland.*

Dit jaar zet Heemschut in op meer aandacht voor het waterschapserfgoed. Onder andere door een kennisbijeenkomst te organiseren voor de Heemschutvrijwilligers, waar relevante informatie gedeeld kan worden. Hierbij een verslag van een onderzoek dat Heemschut liet uitvoeren naar de relatie tussen waterschappen en cultureel erfgoed. Wat zijn de resultaten en wat kunnen we daarmee?

*Akke de Vries*

## Aanleiding

In 2015 ondertekende Heemschut samen met andere organisaties een oproep aan de waterschappen en hoogheemraadschappen om meer te doen met het eigen erfgoed. Dit deed Heemschut beseffen om ook zelf in actie te komen en te streven naar een beter

en intensiever contact met de waterschappen.

Al eerder was in ons tijdschrift een artikel te lezen met een duidelijke boodschap aan Heemschut: zie ook de waterschappen als het werkterrein, want dat is nodig. Een bezoek aan de rubriek 'Bedreigd Erf-

goed' op de Heemschut-website leert dat er inderdaad nogal wat water gerelateerd erfgoed is dat aandacht verdient. Het gaat om poldermolens, sluizen en gemalen, maar ook worden een historisch waterschapshuis, een oude dijk en het watersysteem rond een kasteel genoemd. Allemaal erf-

goed in bezit of beheer van waterschappen. Een goede relatie met de waterschappen is wenselijk, want praten over erfgoed kan bijdragen aan een goede omgang met dat erfgoed. Maar in de praktijk blijkt er nog te weinig contact te zijn tussen Heemschut en de waterschappen.

## Bewustwording hard nodig

Om daar verandering in te brengen is allereerst bewustwording nodig. Nog te weinig wordt beseft dat ook waterbeheerders te maken hebben met cultuurmonumenten. Als waterbeheerder voeren de waterschappen regelmatig werkzaamheden uit. Denk bijvoorbeeld aan onderhoud van sluizen, het sterker maken van dijken en het verbreden van kanalen. Bij dit soort projecten is vaak ook erfgoed betrokken. Heemschut ziet een taak om in een zo vroeg mogelijk stadium betrokken te raken bij dergelijke waterschapsprojecten. En wel om in een vroeg stadium aandacht te vragen voor het belang van het erfgoed. Makkelijker gezegd dan gedaan: hoe geef je dat handen en voeten? Om dit goed op te pakken is het in ieder geval belangrijk om geïnformeerd op pad te gaan. En te weten hoe de waterschappen zich verhouden tot cultureel erfgoed. Voorjaar 2017 gaf Heemschut aan onderzoeksbureau De Waterfabriek de opdracht om dat uit te zoeken en een praktisch basisdocument op te stellen waarmee de Heemschutcommissies aan de slag kunnen. Het resultaat is het rapport met de titel *Erfgoedvereniging Heemschut en waterschaps erfgoed, een verkenning* uit juli 2017.

In het rapport staat basisinformatie over 21 van de 22 waterschappen die Nederland rijk is. Het waterschap Blija Buitendijks is buiten beschouwing gelaten, omdat het hier gaat om een onbewoond buitendijks gelegen gebied.

Voor ieder waterschap is een tabel samengesteld met contactgegevens, in welke provincie(s) het waterschap werkzaam is, informatie over toegankelijkheid van het erfgoed, het erfgoedbeleid van het waterschap en wat actueel is met betrekking tot dat erf-

provincie	aantal waterschappen
Groningen	3
Friesland	4
Drenthe	4
Overijssel	4
Gelderland	4
Flevoland	1
Utrecht	4
Noord-Holland	3
Zuid-Holland	7
Zeeland	1
Noord-Brabant	4
Limburg	1

*Figuur 1 Aantal waterschappen per provincie. Bron: rapport Erfgoedvereniging Heemschut en waterschaps erfgoed – een verkenning*

goed. Er is ook een overzicht per provincie gemaakt, omdat in de meeste provincies meer dan één waterschap verantwoordelijk is voor het waterbeheer. In de provincie Zuid-Holland zijn bijvoorbeeld maar liefst zeven waterschappen werkzaam. (Figuur 1) Verder zijn in het rapport teksten over waterschappen en waterschaps erfgoed en over Heemschut en waterschaps erfgoed opgenomen. Voorts bevat het een stappenplan met praktische tips voor een aanpak.

## Waterschap en cultureel erfgoed

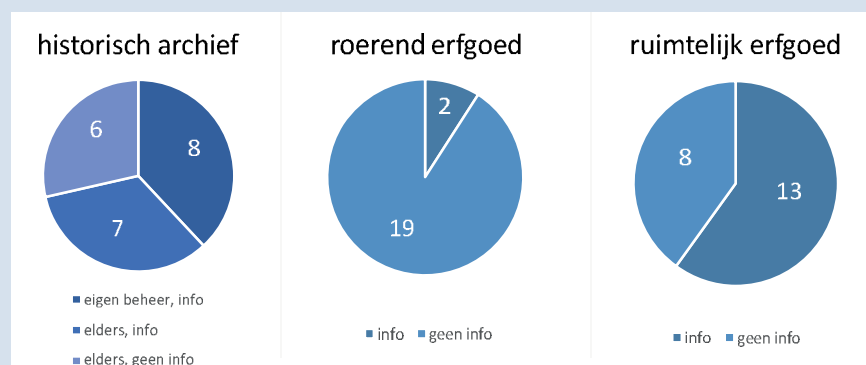
Uit de verzamelde gegevens komt een beeld naar voren hoe de waterschappen zich tot

erfgoed verhouden. Als graadmeter voor de aandacht van een waterschap voor het eigen erfgoed is gekeken naar wat een waterschap laat zien op de eigen website over het erfgoed. Daarbij vallen een aantal zaken op.

Ten eerste: wat is erfgoed volgens de waterschappen? Erfgoed is een breed begrip en wordt door de waterschappen verschillend ingevuld. Erfgoed is niet alleen opgevat als het ruimtelijk erfgoed (gebouwen, landschappen, monumenten, objecten en structuren zowel bovengronds als ondergronds), maar ook het historisch archief en het roerende erfgoed (de collectie historische voorwerpen, zoals werktuigen en de inventaris van een waterschapshuis) vallen onder dat erfgoed. Aan deze drie categorieën wordt door de waterschappen op de website op verschillende manieren aandacht besteed. Er zijn daarbij opvallende verschillen tussen de waterschappen. Als er aandacht is voor het ruimtelijke erfgoed gaat dat voornamelijk over gebouwde objecten. Sommige waterschappen besteden ook aandacht aan landschappelijke structuren zoals sprengstelsels, beken, rivieren, wielen en kolken (waterschap Vallei en Veluwe, Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden, waterschap Amstel, Gooi en Vecht).

## Historisch archief

Dan wat betreft de informatie over het historisch archief met vele documenten en kaartmateriaal. Ook voor het waterschap zelf is het van belang om een makkelijke



*Figuur 2 Informatie over erfgoed op de website van de waterschappen.*





Bron Stichtse Rijnlanden

Bezoekerscentrum Dijkhuiscomplex Jaarsveld.

en rechtstreekse digitale toegang te hebben. Als de informatievoorziening op orde is, kunnen planvormers immers snel controleren hoe de historische situatie in het plangebied was. Acht waterschappen beheeren zelf het historisch archief en hebben dat goed ontsloten. De overige waterschappen hebben het archief elders ondergebracht. Van die overige dertien waterschappen hebben zes waterschappen geen informatie op de website over het historisch archief. (Figuur 2) Twee waterschappen (Waterschap Hollandse Delta en het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier) hebben op de website informatie opgenomen over de collectie roerend erfgoed. Deze collecties zijn digitaal ontsloten. (Figuur 2)

Ten tweede: weet een waterschap wat het

aan gebouwd erfgoed in huis heeft? De meeste waterschappen, op twee na, hebben het gebouwde erfgoed laten inventariseren. Deze inventarisaties zijn vaak de basis voor de digitale informatie over het gebouwde erfgoed. Toch ontbreekt informatie over het ruimtelijke erfgoed op de website van acht waterschappen. (Figuur 2)

### Ruimtelijk erfgoed

Ten derde: is informatie over ruimtelijk erfgoed makkelijk te vinden op de websites van waterschappen? Dat is heel verschillend. Drie waterschappen presenteren het erfgoed op een interactieve kaartlaag meteen op de startpagina van de website Noorderzijlvest, Hunze en Aa's en Scheldestromen. Andere waterschappen bieden

informatie over monumentale objecten en erfgoed aan onder tabbladen met titels als: organisatie, over ons, ons werk, kennis en informatie, leren over water, water beleven, recreatie, genieten van het water of mooie plekjes kijken. Op de websites van acht waterschappen is geen informatie over ruimtelijk erfgoed te vinden. Twee waterschappen (Wetterskip Fryslân en het Waterschap Rijn en IJssel) hebben de informatie op een separate erfgoedwebsite ondergebracht.

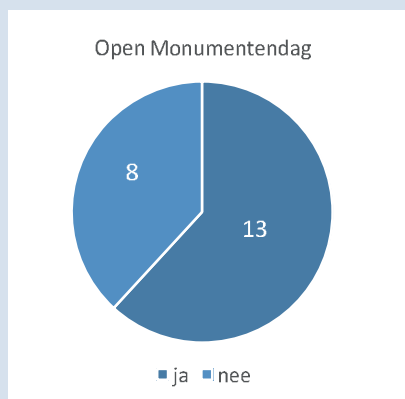
### Communicatiemiddel

Ten vierde: hoe zetten waterschappen cultuurmonumenten in als een communicatiemiddel naar het publiek? Ook dat geeft een indruk van de mate waarin waterschappen



*Dierense Sluis is in onbruik en raakt verder in verval. Bescherming is hard nodig.*

zich bewust zijn van het eigen erfgoed en de kansen die dat biedt. Onderzocht is wat de waterschappen doen met de fysieke presentatie van erfgoed, dat wil zeggen het openstellen voor publiek van hun cultuurmonumenten. Dat kan permanent zijn georganiseerd, bijvoorbeeld in de vorm van een bezoekerscentrum met vaste openingstijden of een bezoek op afspraak. Of incidenteel als een gebouw opengesteld is tijdens bepaalde evenementen. Voor deze verkenning is nagegaan of waterschappen meedoen aan de landelijk georganiseerde Open Monumentendag. Ook hier blijken de verschillen tussen de waterschappen groot. (Figuur 3) Het Hoogheemraad-



*Figuur 3 Fysieke presentatie waterschaps-erfgoed: deelname waterschappen Open Monumentendag*

schap de Stichtse Rijnlanden beschikt over een bezoekerscentrum, het Dijkhuiscomplex Jaarsveld. Het Friese waterschap heeft bij het Ir. D.F. Woudagemaal een bezoekerscentrum ingericht.

### Is er erfgoedbeleid?

Ten vijfde: hebben waterschappen eigenlijk beleid voor erfgoed gemaakt? Ja, ten dele, maar de meeste waterschappen niet. Sommige waterschappen hebben al jaren terug erfgoedbeleid opgesteld (onder andere Waterschap Hunze en Aa's in 2005, Waterschap Amstel, Gooi en Vecht in 2011). Andere waterschappen hebben het beleid geactualiseerd (Hoogheemraadschap Rijnland en Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden). Andere waterschappen werken daar inmiddels aan. Bij sommige waterschappen is het er niet van gekomen. Er zijn wel inventarisaties uitgevoerd die als vertrekpunt voor het opstellen van beleid moesten dienen. Aan enkele inventarisaties is een waarderingsystematiek gekoppeld voor de omgang met erfgoed. Die waardering is dan soms doorvertaald naar een investeringssystematiek. Elk waterschap doet het op de eigen manier.

### Leerpunten uit de verkenning

De opzet van de verkenning is om een praktische bijdrage te leveren in het opbouwproces dat Heemschut in gaat naar een con-

structieve relatie met de waterschappen. Uit de verkenning blijkt dat erfgoed door elk waterschap op een eigen wijze benaderd wordt. Het zal tijd en energie vergen om goed vat te krijgen op de verschillende bedrijfsculturen ten aanzien van erfgoed. Provinciegrenzen en waterschapsgrenzen zijn niet hetzelfde. Bovendien zijn in een aantal provincies meerdere waterschappen werkzaam. Dat besef is van belang voor de verschillende Heemschutcommissies. In het ene deel van de provincie geldt een andere erfgoed aanpak dan in het andere. De verkenning geeft een eerste indruk van wat waterschappen hebben met cultureel erfgoed. Het vraagt ook tijd om erachter te komen hoe de werkprocessen bij de waterschappen in de praktijk verlopen. Acht waterschappen willen in ieder geval graag kennismaken met Heemschut. Het begin is er, nu is Heemschut zelf aan zet. ■

*Akke de Vries is eigenaar van onderzoeksen adviesbureau De Waterfabriek - voor erfgoedvragen.*

**De uitkomsten van het onderzoeksrapport *Erfgoedvereniging Heemschut en waterschaps-erfgoed- een verkenning* zijn als eerste aangeboden aan de Unie van Waterschappen, de koepelvereniging voor Waterschappen in Nederland. Vervolgens is het rapport gedeeld met de betrokkenen vanuit de waterschappen en aangeboden aan de verschillende besturen van de waterschappen. Onze dertien Heemschut-commissies hebben het onderzoek inmiddels ook ontvangen met de vraag om aan de hand van de bevindingen met de waterschappen contact te zoeken. Deze informatie en uitkomsten publiceren we ook om andere belanghebbenden breder te informeren. Voor reacties en informatie over het rapport kunt u contact opnemen met [pfeiffer@heemschut.nl](mailto:pfeiffer@heemschut.nl).**